

Naparra

40 URTE BILA

Desagerpenaren samina

Lau hamarkada bete dira 1980ko ekainaren 11n José Miguel Etxeberria *Naparra* Ipar Euskal Herrian desagertu zenetik. Orduz geroztik, familiak hamaika ahalegin egin ditu auzia argitu, haren gorpuzkiak berreskuratu eta doluaren bidez, haien bizitzako kapitulu lazgarri bat ixteko. Ez da posible izan, ordea, eta zauriari oinazea dario oraindik.

 XABIER LETONA BITERI

José Miguel Etxeberria Alvarez 1978ko abendutik Ipar Euskal Herrian bizi zen errefuxiatu gisa, sasoi hartako beste ehunka euskal herritar bezala. Komando Autonomo Antikapitalistetako kidea zen desagertu zenean, baina aurretik ETako kide ere izan zen. Frankismotik demokraziarako Trantsizioa bizi zen urte haietan estatu osoan eta indar bereziz Hego Euskal Herrian. Hamaika arrazoi tartean, euskal gizarteak borroka guztien arragoa zirudien, besteak beste hainbat talde armaturen jardueragatik eta estatuaren errepresioagatik, besteak beste talde parapolizialak erabilita.

Etxeberria Iruñean jaio zen 1958ko apirilaren 14an. Aita Alegiakoa eta ama Iruñekoa, hiru anai-arreben arteko erdikoa zen. Iruñeko josulagunen ikastetxean ikasi zuen eta gazte ekin zien politika kontuei, sasoi hartan oso ohikoa zenez. ETA Politiko-militarreko *-polimiliak-* talde berezietan aritu zen eta hortik egin zuen jauzi ETA Militarera *-miliak-* lehenbizi eta Komando Autonomoetara *-autonomoak-* ondoren.

Komando Autonomoak 1976-77aren

bueltan sortu ziren, garai hartako langile giro bearoaren abaroan eta ETA bien helburu teoriko berdintsuekin: independentzia eta sozialismoa. Baina haien antolaketa, pentsamoldea eta praktikak desberdinak ziren: hierarkia militarrik onartu gabe, haien arteko koordinazio maila bat zuten komando autonomoak ziren, langileen batzarra oinarri zuten eta antikapitalismoa zuten jardueraren ardatz nagusi. Anarkismoak eta Europako beste mugimendu autonomo batzuek eragin handia izan zuten haiengan.

Trantsizioaren bor-bor iraultzaile ho-

rretan ekin zion Etxeberriak borroka armatuari. Giro horretan, oraindik Iruñean bizi zela, ekarpen bat egin zuen ETAm-ren argitalpen batean, *Bakunin* goitizena erabiliz eta urte haietan Italiako mugimendu autonomoan gertatzen ari zenaz idatziz. Horren ondorioz, garai hartan Ipar Euskal Herrian errefuxiatu zegoen Kike Zurutuza Komando Autonomoetako kidearengana zuzendu zitzaizkion *milieta*ko bi ezagun, zera esanez: "Hi, halako eta halako idatzi dizkik *Naparra*-k eta guk uste diagu horrek gurekin baino zuekin egon beharko lukeela". Zurutzak dioen arabera, "sasoi hartan, erakunde armatuen arteko harremanak guztiz ozpindu arte, oraindik errefuxiatuak nahiko nahasian ibiltzen ziren kalean edo pisuetan Ipar Euskal Herrian. Horregatik etorri ziren bi horiek niregana. 1978ko abuztuan izan nuen lehen zita *Naparra*-rekin, eta hortik aurrera gurekin hasi zen". 1978ko abenduan Estatuko Segurtasun Indarrek Nafarroan *autonomoetako* hainbat kide atxilotu ondoren ihes egin zuen Iparraldera. Desagertu arteko hilabeteetan *autonomoetako* agiriak idaztera ere iritsi zen.

CELES ALVAREZ ETA ENEKO ETXEBERRIA *Naparra*-ren ama eta anaia, Ziburun, desagertuaren autoaren bolantearekin. Desagerpenaren egunetan gendarmeeek esan zioten *Naparra*-ren aitari ea zerbait eraman nahi zuen autotik, eta aitak argazkiko bolantea jaso zuen. / ARGAZKIA: JOSEBA ZABALZA. *Gogoan hartzeko izenak* liburutik jaso.

ESCALERAS SATORRA

Naparra Iparraldean zegoen garaian *autonomoek* haien artean sator bat zebilela salatu zuten: Julio Cabezas Centeno errenteriarra, *Escaleras*, Mikel bezala ere ezagutua. Hainbat arrazoiengatik salatu zuten sator gisa, besteak beste -beti ere *autonomoen* esanetan-, ez zuen arrazoi argirik eman errefuxiatzeko, hark esandako hainbat gauza ez ziren egia eta Donostiako Poliziaren Komisarian ikusi ei zuten polizia batekin modu adiskidetsuan berriketan.

Hori dela eta, *autonomoek* kontu-hartze bilera batera deitu zuten *Escaleras* Iparraldera, estu hartuz. Hark ez zituen onartu leporatutakoak. Bilera horretan parte hartu omen zuen *Naparra*-k ere eta gogor egin ei zuen *Escaleras*-en aurka. Jakin izan denagatik, *autonomoek Escaleras* hiltzea ere pentsatu zuten, baina hark jakinarazi zien bileraren berri eman zuela eta zerbait gertatzen bazitzaion "denak eroriko zirela". Bileratik alde egingen utzi zuten.

Handik hilabete batzuetara, jadanik sator salaketak publikoki ezagunak zirenean, euskal erakunde armatuetako presoak batuta zituzten Soriako espetxera sartu zuten *Escaleras*, antza presoaren artean egosten zena jakin guran. Hango presoek behin baino gehiagotan jipoitu zuten. 1979an sortutako *Ere* informazio orokorreko astekarrian agertu zen argitaratua *Escaleras*-en aurkako salaketa eta hara bidalitako idazkia *Naparra*-k idatzi omen zuen.

90eko hamarkadaren hasieran *Escaleras*-i buruzko osagai berriak agertu ziren. Drogen desintoxikazio prozesu batean aritutako pertsona batek aitortu zuen nola *Escaleras*-ek aipatu zion

Iparraldeko Hendayais ostatuan izandako atentatuan parte hartu zuela 1984ko martxoan, Jean-Pierre Chérid mertzenarioarekin batera. 1997an argitaratutako *Intxaurrondo: la trama verde* Pepe Rei kazetariaren liburuan ere agertzen da informazio hori guztia, eta oro har, *Escaleras*-ek GALEkin eta estatuaren estoldekin izandako harremana.

2019an argitaratutako *Chérid, un sicario en las cloacas del estado* (Chérid, sikario bat estatuaren estoldeetan) liburuan *Escaleras*-i buruzko datu gehiagoren berri eman zuen Teresa Rilok, Chériden emazte eta... *Escaleras*-en lehengusinak. Rilok kontatzen duenez, *autonomoekin* izandako arazoan ondoren, hark

**“Autonomoek”
kontu-hartze bilera
batera deitu zuten Escaleras
Iparraldera, estu hartuz. Hark
ez zituen onartu leporatutakoak.
Bilera horretan parte hartu
omen zuen “Naparra”-k ere
eta gogor egin ei zuen
“Escaleras”-en aurka”**

“ESCALERAS” SATORRA

Auziaren kronologia

1980ko ekainaren 11 / José Miguel Etxeberria desagertu zen. Bere autoa Ziburun azaldu zen. 22an Batallón Vasco-Españolek (BVE) bere gain hartu zituen bahiketa eta hilketa, *Deia* egunkarira egindako dei bidez. Uztailaren 4an, egunkari berari eginiko beste dei batez, *Naparra* ekainaren 30ean hil zutela eta Donibane Lohizuneko Txantako izeneko ingurunean lurperatua zegoela jakinarazi zuen BVEk.

1982 / Frantziak auzia itxi zuen.

1999 / Familiak kereila bat jarri zuen Espainiako Auzitegi Nazionallean, auzia preskribitu aurretik. Ismael Moreno epaileak onartu egin zuen.

2004 / Epaila berak auzia itxi zuen, familia arras mindu zuen autoa eginez, bere deskribapenekin zalantzan ere jartzen zuelako desagerpena.

2006 / Patxi Alvarez *Naparra*-ren aita hil zen, 26 urtez semearen bila aritu ondoren.

2008 / Eusko Jaurlaritzako Terrorismoaren Biktimen Harretarako Zuzendaritza familiarekin harremanetan jarri zen, indar parapolizialen biktimei buruz txostena egiten ari zela, José Miguelen datuak biltzeko. 28 urtetan lehen kontaktu instituzionala izan zen.

2014 / NBEko Indarrez edo Nahitaez Desagertutako Lan Taldeak auzia bere gain hartu zuen, *Naparra* biktima gisa aitortuz. Eneko Etxeberria Genevan izan zen kasua azalduz. Familiak lehen errekonozimendu instituzionala jaso zuen.

2015 / Nafarroako Legebiltzarrean aurkeztu zuen auzia familiak, poliziaren eta eskuin muturreko taldeen biktimen aitortza eta erreparazio legearen testuinguruan.

2015eko abendua / Iñigo Iruin familiaren abokatuak Iñaki Errazkin kazetariaren dei bat jaso zuen, esanez Ramón Francisco Arnau de la Nuez CESIDeko agente ohiak *Naparra* lurperatutako tokiaren berri eman ziola, Landetako Montde-Marsan-en.

2017ko otsaila / Poliziaren eta eskuin muturreko taldeen biktimei aitortza instituzionala egin zieten Nafarroako Gobernuak, Nafarroako Legebiltzarrak eta Udalerrien Elkarteak. Han izan ziren *Naparra*-ren senideak ere.

2017ko apirila / Espainiako Auzitegi Nazionalaren eskariz, Frantziako Gendarmeriak Montde-Marsan-en bilaketa lanak egin zituen bost orduz, Paco Etxeberria auzi-medikuak adierazitako bi tokietako batean. Ez zen ezer azaldu.

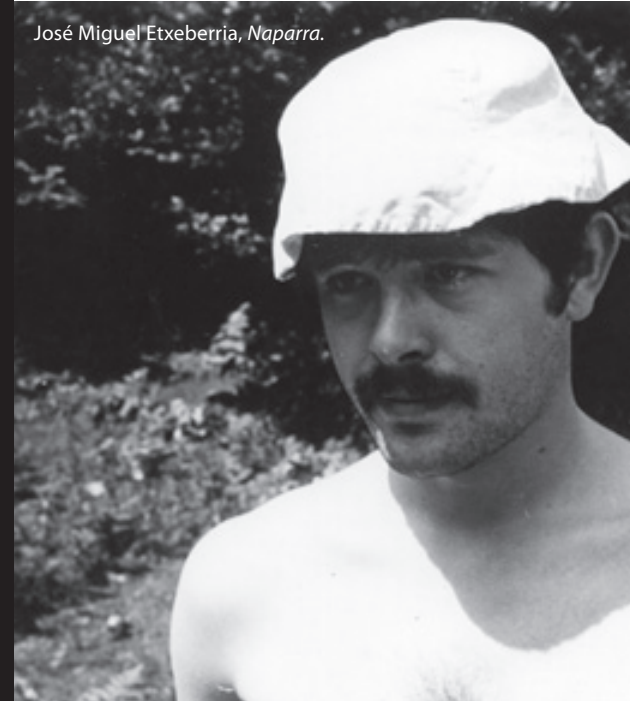
2018ko maiatza / Moreno epaileak auzia itxi ondoren, familiak helegitea irabazi eta epaileak berri bidali zien eskaera Frantziako agintariei beste bilaketa bat egin dadin 2017an miatu gabeko leku batean. Orain horren zain dago familia.

2018ko azaroa / Celes Alvarez *Naparra*-ren ama hil zen, 38 urtez semearen bila jardun ondoren.

2019 / Eusko Jaurlaritzak *Naparra*-ren desagerpenaren txostena egin zezala eskatu zion Jon Mirena Landak zuzentzen duen EHUKo Giza Eskubideen eta Botere Publikoeko Unesco Katedrari.

2020ko otsaila / Eneko Etxeberria eta Jon Mirena Landa, hurrenez hurren hilaren 12an eta 14an, NBEren egoitzan izan ziren Genevan, Indarrez Desagertutako Lan Taldearen aurrean auziaren gora-beherak emanez.

José Miguel Etxeberria, *Naparra*.

berarengana jo zuen eta emakumeak Galizian babestu zuen. Riloren esanetan, bere lehengusuak han ezagutu zuen Espainiako Estatuaren estoldentzat lan egiten zuen Chérid eta berarekin hasi zen lanean GALen. Chérid 1984an hil zen Biarritzen, auto batean manipulatu zuen lehergailu batek eztanda egin zionean. Bere alargunak dioenez, GALEk berak hil zuen mertzenarioa gainetik kentzeko. *Escaleras* ere hila dago egun.

BVE-REN AITORTZA

Datu horiek guztiak ikusita, besteak beste *Escaleras*-en ibilbidea, oso aspalditik ontzat ematen da *Naparra* Batallón Vasco Español (BVE) bahitu eta desagerrarazi zuela. Ekainaren 11n desagertu bazen, ekainaren 22an talde parapolizial espainiarrak *Deia* egunkariari eginiko dei baten bidez *Naparra*-ren bahiketa bere gain hartu zuen. Uztailaren 4an, egunkari berari eginiko beste dei batez, *Naparra* ekainaren 30ean hil zutela eta Donibane Lohizuneko Txantako izeneko parajeen lurperatua zegoela jakinarazi zuen BVEk.

Hasierako unean, ordea, hainbat bertsio zabaldu ziren. Komando Autonomoek uztailean bertan zabaldu zuten agiriak zioenez, *miliak* hil zuten: desagertu zen egunean haietako batekin bildu behar zen arma kontu batzuek jarduteko eta, erakundeen artean zegoen liskar giroak eraginda, hil eta desagerrarazi zuten. *Autonomoentzat* BVEk *Naparra*-ren aurka jotzeak ez zuen zentzurik, kontuan hartuta Ipar Eus-

Amaia Irigoien eta Oier –Eneko Etxeberriaren bikote eta semea– eta Eneko bera NBEko Genevako egoitzan, Indarrez eta Nahitaez Desagertutako Lan Taldearen aurrean auzia azaltzen.

kal Herrian garai hartan bera baino askoz ezagunagoak ziren errefuxiatuak zirela. Baina argudio honek balio zuen baita ere *milien* bertsiorako, eta hauek ere uste zuten ez zuela zentzurik halako errefuxiatu bat desagerraraztea Iparraldean horrenbeste “jende garrantzitsu” egonda. Horregatik, uste zuten *autonomoen* artean liskarren bat izan zela eta haiek hil zutela.

80ko hamarkadan tentsio handiko giroa izan zen *autonomo* eta, ETA eta Herri Batasunaren artean, oro har Euskal Nazio Askapenerako Mugimendu –ezker abertzaleko adar indartsuenak biltzen zituen erakundearentzat erabiltzen zen izendapena– osoarekin. Horien gailurrak izan ziren *autonomoek* PSEko senatari Enrique Casas hil zutenekoa edo 1987an Portugaleteko PSEren egoitzari kale borroka eraso batean *koktel*-ez egindako eraso, zeinaren ondorioz bi pertsona hil zituzten. Bi kasuetan HBk bat egin zuen Hegoaldean atentatuak salatzeke deitu ziren greba orokorrekin. Horren ondorioz, *Naparra*-ren familiak une gogorak ere bizi behar izan zituen ezker abertzaleko hainbat girotan. Familiak, hala ere, ETAm-ko buruzagitzako kideen ahotik jakin izan zuen *miliek* ez zutela zerikusirik izan desagertuarekin.

DESAGERPENAREN TRAGEDIA

Gorpuzkinak agertu arte desagertuen familiek ez dute inoiz atsedetik hartzen. Inoiz ez. Bake hori gabe joan ziren Patxi eta Celes *Naparra*-ren aita-ama. Bila jarraitzen

du Eneko anaiak, beti bila: orain zirrikitu judiziala, gero prentsa, hurrengoan anaiaren kamiseta, edo urteroko Lizartzako baserriko omenaldia, legebiltzarra orain eta biktimen foroa gero, Mont-de-Marsanen bilaketa lanetan edo NBEko Genevako aretoetan... txostena hona, txostena hara, beti araka. Desagertu eta 40 urte ondoren *Naparra*-ren auzia bizirik bada, familiaren ahaleginagatik da bereziki. Dolua aiduru, egia, justizia eta mina dira etengabeko bilaketaren hiruki honen erpin eta akuiluak. Ezin etsi, familiak sarri gogoratu duen gisan, “José Miguel ahaztea, bigarrenkoz desagerraraztea litzatekeelako”.

NBEak dioen legez, *Naparra* arrazoi politikoengatik desagertua eta biktima bada ere, Genevako aitortza Gasteizkoa eta Iruñeko baina lehenago heldu zen. Madrilek, bitartean, aski lan du bere borroeroen lanak estoldetan estaltzearekin. Ikeritzeko interesik ez denean, 40 urte eta 400 ere aise pasa daitezke. Hor diru, halaber, Eduardo Bergaretxe *Pertur*, Jean-Louis Larre *Popo* eta Tomás Hernández desagertuen kasuak, oraindik argitzeke. Eta haien familiak ere beti zain.

Ikerketak betetzen ez duen zuloa arintzen laguntzen du oroimenak, gure orai-

naldia asetzeko iraganetik jasotako printzak dakartzan tresna horrek. *Bolante baten historia* dokumentala prestatzen ari dira Iñaki Alforja eta Iban Toledo datorren negurako, Enekoren lekukoa eta zama bere seme Oierrek hartu behariko ote duen airean utziz. Eta Jon Alonso idazle iruindarraren kazetaritza liburuak ere –2017an Tene Beka irabazi eta gero– udazkenean ikusi nahiko luke argia. Alonso gainera, *Naparra*-ren adinkide eta umetako laguna, eskolako gela berean ibili zen eta harekin kalean jolasean 10-

**Ekainaren 11n
desagertu bazen,
ekainaren 22an talde
parapolizial espainiarrak
“Deia” egunkariari
eginiko dei baten bidez
“Naparra”-ren bahiketa
bere gain hartu zuen”**

BATALLON VASCO-ESPAÑOL

12 urteen bueltan. Gero bizitzak bakoitza bere bidetik eraman zuen eta 40 urte geroago haren oroimena dakar lagunak: “ETA bukatu zen, baina biktimak hor geratu dira, eta nik jorratu nahi nuen halako errekonozimendurik izan ez duen biktima bat, gaia azalera-tu, ez ahaztu, gogoratu”. Edo “ahantzuraren zingiran” gera ez dadin, Lekunberriko abeslariak dioen bezala.

Eta oroimenaren jira-biran, betiko galderak dantzan: “Non duzue? Agertuko al da? Galdera ikur horietan bizi dira Eneko eta familia, orain berriz ere Mont-de-Marsanera begira eta, azken lau hamarkada hauetan bezala, esperantzara kondenatuak. ●